

Mezon ul-Avzon[1]

Bismillahir Rahmonir Rahim

Komil hamd va vofir shukr ul sonig'akim inson xilqati baytining nazmin anosir to'rt rukni bila tuzdi va bu bayt arkonin nazm ahlining solim tab va mustaqim zehni ikki misrai bila manzum ko'rguzdi. Va jadid nat va qarib durud ul nozingakim, olam ahli intizomi uchun shariat mezonini adl avzoni bila rost kelturdi, to ul rostlik siqli hashr mezonig'a madad yetkurdi.

Ammo bad, solim va mavzun tablig' nazm ahliga va matbu tab va muloyim zehnlilik sher xaylig'a maruz ulkim, bu banda hazrati sulton us-salotin muizz us-saltanati vad-dunyo vad-din Sulton Husayn Bahodirxon xalladallohu mulkahu va adoma umrahu[2] va davlatahuning har nav nazm bobida talim va tarbiyatlarini bila va har sinf sher uslubida tafhim va taqviyatlarini bila ajam shuarosi va furs fusahosi har qaysi uslubdakim, so'z arusig'a jilva va namoyish berib erdilar, turk tili bila qalam surdum va har nechuk qoidadakim, mani abkorig'a ziyinat va oroyish ko'rguzub erdilar, chig'atoy lafzi bila raqam urdum. Andoqkim, to bu mazkur bo'lg'on til va lafz binosidur, hech nozing'a bu dast bermaydur va hech roqimig'a bu muyassar bo'lmaydur.

Ammo chun ul Hazratning sharif majlislarini maoniy javohirining koni erdi va latif tablari nazm qavoidining mezonini va zamon shuarosi oliy dargohda xodim va davron bulag'o va zurafoosi maoliy borgohda mulozim erdilar, mudom nazm va nasrdin so'z mazkur va aladdavom sher va muammodin tab natoyiji mastur bo'lur erdi va ul hazratning daqoyiqshior tablari nazm oyini va intishorig'a tolib va haqoyiqosor zehnlari sher tartibi va ishtihorig'a roq'ib; andoqki, nazm ahlining shakarrezi va muhabbat xaylining otashangezi, dardu shavq tariqining pokravi, yani Amir Xusrav Dehlaviy ravvahallohu ruhahuning g'azaliyotnikim, to'rt devong'a mashhurdur, ulcha say va imkoni bor, qililib, yig'durdilar va aning abyoti adadi o'n sekkiz mingga yetti va ani g'oyati ziyinat zeb va nihoyati takalluf va jadvalu tazhib bila zamon xushnavislarig'a kitobat qildurdilar va aning rivoj va ravnaqin quyoshdek royi olamoroy mashg'ulliqi bila falakdin oshurdilar. Chun ul malikul-kalom bu fanda mahoratu kamolidin va amiyq tabu daqiq xayolidin ko'prak bahrda sher aytibdur va aksar nazm nomatbu vaznda debdur va zamon zurafosidin bazining solim tabi aning balog'atidin qosir va idrokidin mutahayyir, balki mutanaffir erdi. Ul Hazratning humoyun tablari g'arib ixtiroye va ajib ijtihode keldikim, hargiz salotindin, balki shuaroyi nazm oyindin hech kimning xayolig'a kelmaydur va xotirig'a xutur qilmaydur.

Aning sharhi budurki, ul devonda har g'azal boshida ul g'azal ne bahrda va ne vaznda erkanin va arkonig'a qaysi zihof kirib, ne nav tag'ayyur topqanin bitgaylar va sabt qilg'aylar, to barcha el ul bahr ah-volini va ul vazn ashkolini malum qilg'aylar va alhaq bu xayol asru g'arib va nodir tushubdur, balki jami devon tartib bergan shuarog'a azim haqqe sobit bo'lubdur. Va bu bandaning dag'i to'rt devonig'akim, turkcha til bilan nazm topibdur va abyoti adadi yigirmi besh mingga yaqinlashibdurkim, ul Hazratning humoyun alqobig'a raqam topibdur va muzayyan bo'lubdur ham ushbu mazkur bo'lg'on dastur bila tartib berilibdur.

Chun ul Hazratning muborak xotirlari sher buhuru avzonig'a va nazm qavoidu mezonig'a muncha moyil erdi, aruz fannida bu muxtasar sabt bo'ldi va anga "Mezon ul-avzon ot qo'yuldi va necha qoidau doira va vaznkim, hech aruzda, misli fan vozii Xalil ibni Ahmad[3] va ilm ustodi Shams Qays[4] kutubida va Xoja Nasir Tusiy[5]ning "Meyor ul-ashorida, balki Hazrati Maxdumiy[6] navvara marqadahu nuran "Aruzlarida yo'q erdikim, bu faqir bu fan usulidin istixroj qilib erdikim, bu kitobg'a izofa qildim. Emdi Tengridin tavrifiq tilab, ul azizlar ruhidin istimdod qilib, shuru qililur.

Ammo bilgilkim, aruz fannikim, nazm avzonining mezonidur, sharif fandur. Nevchunkim, nazm ilmining rutbasi bag'oyat biyik rutbadur. Andoqki, haq subhonahu va taoloning kalomi majidida ko'p yerda nazm voqe bo'lubdurki, aruz qavoidi bila rostdur. Ul jumladin biri bu oyatdurkim: "Lan tanolluvaal birra hatto tunfiquna[7]dur, "ramali musaddasi mahzuf voqe bo'lubdur. Va yana budurkim: "Val-mursaloti ur-fan, fal-osifati asfan[8]kim, vazni: "mafulu foilotun mafulu foilotundur, "muzorei musammani axrab voqe bo'lubdur. Va yana: "Jannoti adnin fadxulluho xolidin[9]kim, vazni: "mustafilun, mustafilun, mustafilondur va "rajazi musaddasi muzol voqe bo'lubdur. Va Kalomullohda ko'p yerda bu nav voqedur. Va Rasul sallallohu alayhi vassallam ahodisida dag'i ham bu tariq tushubdur. Ul jumladin biri budurkim, "man akrama oliman faqad akramani[10]kim, vazni: "mafulu mafoilon mafoiyul fauldur va ruboiy vaznda "hazaji axrabi maqbuzi makfufi majzub voqe bo'lubdur.

Va Amir ul-mo'minin Ali[11] karramallohu vajhahuning ashori ko'pdur, balki devoni bor. Yana mashoyix va aimma va avliyullohdin ham ko'p azimush-shan elning nazmi, balki devoni va masnaviy tariqi bila kitoblari borkim, istishhodg'a hojat emas, nechunkim, xaloyiq qoshida ravshandurur va ham so'z tatvil topar. Va bu nazmlarning asli va zobitasi aruz buhur va avzonig'a mavqufdur.

Bas sobit bo'ldikim, aruz fani sharif fandur. Va bukim, bu ilmni nechun "aruz dedilar, muxtalif aqvol bor. Ul jumladin, biri bila iktifo qilidur. Va ul budurkim, Xalil ibni Ahmad rahmatullohki, bu fanning voziidur, chun arab ermish va aning yaqinida bir vodiya ermishki, ani "Aruz derlar ermish va ul vodiya arab uylarin tikib, jilva berib, bahog'a kiyururlar ermish. Va uyni arab "bayt der. Chun baytlarni bu fan bila mezon qilib, mavzunini nomavzundin ayururlar, go'yoki qiymat va bahosi malum bo'lur, bu munosabat bila "aruz debdurlar. Baytniki uy oti birla otabdurlar, munosabati muni debdurlarki, uyning chun binosi to'rt rukn biladur, bu baytning ham binosi to'rt rukn biladur, bu baytda ham mani haysiyatidin ko'p nimalar bo'lur, hatto uyning mahzunot va maxfiyoti o'rnig'a ham munda maxfiy va maktum xayolot va maoni topsa bo'lur, bu munosabatlardan ani "bayt debdurlar.

Ammo malum bo'lsunkin, aruz fani ahli nazm avzoni usulining binosin uch rukng'a qo'yubdurlarkim, alarni sabab va vatad va fosila debdurlar.

Sabab ikki navdur: sababi xafif va ul lafzedur mushtamil: bir mutaharrik va bir soking'a, andoqkim, may va nay va gul va mul. Va sababi saqiyl va ul lafzedur mushtamil: ikki mutaharrikka, andoqkim, yuzi va ko'zi va xati va qadi.

Va vatad dag'i ikki qismdur: va vatadi majmu va ul lafzedur: ikki burunqi harfi mutaharrik va bir so'ngqi harfi sokin, andoqkim, shajar va samar va Xo'tan va Adan. Va vatadi mafuq va ul lafzedur: burunqi va so'ngqi harfi mutaharrik va o'rtanchi harfi sokin, andoqkim, xoma va noma va noqa va foqa.

Fosila dag'i ikki navdur: fosilal sug'ro va ul lafzedur: uch harfi mutaharrik va to'rtunchi harfi sokin, andoqkim, mirakim va yurakim. Va fosilal kubro va ul lafzedur: to'rt harfi mutaharrik va beshinchi harfi sokindur, andoqkim, yashamag'an va kisamag'an. Va bu arkonning majmui bu kalimot tarkibida darajadurkim: "Ul ko'zi qaro dardu g'amidin chidamadim.

Va mavzun kalom talif bu arkonning hech qaysini to yana birig'a murakkab qilmag'aylar, mustahsan tushmas. Ne sababdin, andoqkim, bayt:

Ey oy, kelkim, yoringdurmen,

Furqat shomi zoringdurmen.  
Va ne avtoddin, andoqkim,  
bayt:

Qadi havosidin gahi shajar sari nazar qilay,  
Yuzi xayolidin gahi chaman sari guzar qilay.  
Va ne favosildin, andoqkim,  
bayt:

Mirakim, tilakim chu sen o'ldungu bas,  
Ne qilay yanalar ko'rarni havas.

Pas mavzun kalom talifida bu arkon tarkibidin guzir yo'qtur va arabu ajam shuarosining jami ashori murakkab bu arkon ijtimoidur va aruz ahli ani "afoiyl va "tafoiyl derlar va ul sekkiz faslg'a munhasirdur:

Faulun vTB“ vatadi majmu taqdimi bila sababi xafifqa.  
Foilun vTB“ sababi xafif taqdimi bila vatadi majmuqa.  
Mafoiylun vTB“ vatadi majmu taqdimi bila ikki sababi xafifqa.  
Mustafilun vTB“ ikki sababi xafif taqdimi bila vatadi majmuqa.  
Foilotun vTB“ vatadi majmu kivurmak bila ikki sababi xafif orasig'a.  
Mafoilatun vTB“ vatadi majmu taqdimi bila fosilai sug'rog'a.  
Mutafoilun vTB“ fosilai sug'ro taqdimi bila vatadi majmug'a.  
Mafulotu vTB“ ikki sababi xafif taqdimi bila vatadi mafuruqa.

Va ulcha bu sekkiz usuldin forsiy sherda kasirul-vuqudur vTB“ beshdur: 1) mafoilun, 2) va foilotun, 3) va mustafilun, 4) va mafulotu, 5) va faulun. Va turkcha sherda ham ulcha mulohaza qililibdur, bu arkondin o'zga vuqu topmas, magar takalluf bila. Va bu besh aslning har biriga necha fardurkim tag'ayyurlar sababidinki, ani aruziylar "zihof derlar, hosil bo'lur. Ul jihatdin zihof va furu orasida bir fasl tartib berildi.

Fasl. Mafoiylun zihofoti o'n birdir va furui dag'i o'n birdur. Ammo zihofi: 1) "Qabz vTB“ mafoiylun "yosining isqotidur, to mafoilun qolg'ay. 2) "Qaf vTB“ mafoiylun "nununing isqotidur, to ma-foiylu qolg'ay. 3) "Xarm mafoiylun "mimining isqotidur, to foiyun qolg'ay va mafulun aning o'rnig'a bitarlar. 4) "Xarb vTB“ mafoiylun "mimi va "nununing isqotidur, to foiyun qolg'ay va mafulu aning o'rnig'a bitarlar. 5) "Shatar vTB“ mafoiylun "mim va "yosining isqotidur, to foilun qolg'ay. 6) "Hafz vTB“ mafoiylun oxir juzvining oxir sababi xafifi isqotidur, bas mafoiylundin mafoiy qolg'ay va faulun aning o'rnig'a qo'yarlar. 7) "Qasr vTB“ oxir juzvining, yani sababi xafif oxirining isqotidur va maqobilining iskonni bas mafoiylun mafoiyl bo'lg'ay. 8) "Hatm vTB“ "hazf va "qasr ijtimoi, bas mafoiylunda mafo qolg'ay va faul aning o'rnig'a qo'yarlar. 9) "Jabb vTB“ ikki sababi xafif isqotidur, bas mafoiylundin mafo qolg'ay va faul aning o'rnig'a qo'yarlar. 10) "Zalal vTB“ "hatm va "xarm ijtimoidur, mafoiylunda bas fo qolg'ay.[12]) "Batar vTB“ "jabb va "xarm ijtimoidur, mafoiylunda bas fo qolg'ay, fa aning o'rnig'a qo'yarlar.

Ammo furui: mafoilun vTB“ maqbus; mafoiylu vTB“ maxfuf; mafulun vTB“ axram; mafulu vTB“ axrab; foilun vTB“ ashtar; faulun vTB“ mahzuf; mafoiyl vTB“ maqsur; aul vTB“ ahtam; faul vTB“ majbub; fo-asall; fa-abtar.

Foilotun zihofoti o'ndur va furui o'n besh. Ammo zihofoti: 1) "Havn vTB“ avval juzvning sababi xafifining sokin harfining isqotidur, bas foilotundin failotun qolg'ay. 2) "Kaf vTB“ beshinchi harf isqotidur, bas foilotun foilon bo'lg'ay. 3) "Shakl vTB“ "havn va "kaf ijtimoidur, bas foilotun failotu bo'lg'ay. 4) "Hafz vTB“ foilotunda "to va "nun isqotidur vTB“ foilo bo'lur va foilun aning o'rnig'a bitirlar. 5) "Qasr vTB“ foilotunda foilot bo'lur va foilon aning o'rnig'a qo'yarlar va bazi hamul "tog'a tag'yir bermay mazkur qilurlar. 6) "Qat vTB“ foilotunda so'nggi sabab isqotidur va vatad sokinining ham isqoti va moqabli iskonni, bas foil qolg'ay va falun aning o'rnig'a qo'yarlar, ammo bazi ani salm debdurlar. 7) "Tashis vTB“ foilotun vatadining ikki mutaharrigidin birining neqotidur, to footun qolg'ay, yo folotun qolg'ay, har taqdir bila mafulun aning o'rnig'a qo'yarlar. 8) "Jahf vTB“ foilotunni xabn qilmoqdur va fosilani isqot qilmoq, tun qolg'ay, fa aning o'rnig'a qo'yarlar. 9) "Tasbig' vTB“ oxir juzvning sababi xafifig'a bir harf orturmoqdurkim, foilotun foiloton bo'lg'ay, foiliyon aning o'rnig'a qo'yarlar. 10) "Rab vTB“ foilotunda qat va havn ijtimoidurkim, faul qolg'an.

Ammo furui: failotun vTB“ maxbun; foilatun vTB“ makfur; failotu vTB“ mashkul; foilun vTB“ mahzuf; failun vTB“ maxbuni maqsur; foilun vTB“ maxbunn mahzuf; falun vTB“ maqtu; mafulun vTB“ mushaas; faloi vTB“ maqtui musabba; faul vTB“ marbu; foiliyon vTB“ musabbaq; faliyon vTB“ maxbuni musabbaq; fo vTB“ majhufi musabbaq; fa vTB“ majhuf.

Va mustafilun zihofoti to'qquzdur va furui o'n to'rt. Ammo zihofoti: 1) "Xabn vTB“ mustafilunda mutafilun bo'lur, mafoilun aning o'rnig'a qo'yarlar. 2) "Tay vTB“ mustafilun to'rtunchi harfining isqotidur, mustailun qolur, muftailun aning o'rnig'a qo'yarlar. 3) "Qat vTB“ mustafilun "nunining isqotidur va "lomining iskonni, mustafil qolur, mafulun aning o'rnig'a qo'yarlar. 4) "Taxli vTB“ mus-tafilunda "xabn va "qat ijtimoidur, mutafil qolur, faulun aning o'rnig'a qo'yarlar. 5) "Hazaj vTB“ mustafilun vatadi isqotidur, mustaf qolur, falun aning o'rnig'a qo'yarlar. 6) "Raf vTB“ bir sababi; xafif isqotidur, ul juzvdinkim, avvali ikki sababi xafifdur, bas mustafilundin tafilun qolg'ay, foilun aning o'rnig'a qo'yarlar. 7) "Xabl vTB“ mustafilundin "sin va "fo isqotidur, yani "xabn va "tay ijtimoidur, mutailun qolur, failatun aning o'rnig'a qo'yarlar. 8) "Izola vTB“ mustafilun oxiridag'i vatadi majmug'a bir sokin ortturmoqdur, mustafilon bo'lur. 9) "Tarfil vTB“ mustafilun vatadi majmuig'a bir sababi xafif izofa qilmoqdur, mustafilotun bo'lur, mustafilotun aning o'rnig'a qo'yarlar.

Ammo aning furui: mafoilun vTB“ maxbun; muftailun-matviy; mafulun vTB“ maqtu; faulun vTB“ muxalla'; failun vTB“ mahzuz; foilun vTB“ marfu; failatun vTB“ maxbul; mafoilon vTB“ vatviyi muzol; mustafilun vTB“ muzol; failaton vTB“ maxbuni muzol; mafoilotun vTB“ maxbuni muraffal; muftailotun vTB“ matviyi muraffal; mustailotun vTB“ muraffal.

Mafulotu zihofoti to'qquzdur va furui o'n to'rt. Ammo zihofoti: 1) "Xabn vTB“ mafulotuda mafulotu bo'lur va mafoilu aning o'rnig'a qo'yarlar. 2) "Tay vTB“ mafulotuda mafilotu bo'lur, foilotu aning o'rnig'a qo'yarlar. 3) "Xabl vTB“ mafulotuda "xabn va "tay ijtimoidur, mailotu bo'lur, failotu aning o'rnig'a qo'yarlar. 4) "Va'qf vTB“ mafulotu "tosining iskonidur, mafulon aning o'rnig'a qo'yarlar. 5) "Kashf vTB“ mafulotu "tosining isqotidur, mafulun aning o'rnig'a qo'yarlar. 6) "Salm vTB“ mafulotu vatadining

isqotidur vB“ mafu qolur, falun aning o'rnig'a qo'yarlar. 7) "Jad vB“ mafulotuning, ikkala sababining isqoti va "tosining iskonidur vB“ lot qolur, fo aning o'rniga qo'yarlar. 8) "Nahr vB“ mafulotuning ikkala sababi va "tosining isqotidur vB“ lo qolur, fa aning o'rniga qo'yarlar. 9) "Raf vB“ mafulotuning burunqi sababining isqotidur, ulotu qolur, mafulu aning o'rnig'a qo'yarlar.

Ammo aning furui; mafoiyu vB“ maxbun; foilotu vB“ matviy; failotu vB“ maxbul; mafulon vB“ mavquf; mafulun vB“ makshuf; faulun vB“ maxbuni maqshuf; faulon vB“ maxbuni mavquf; falun vB“ aslam; foilon vB“ matviyi mavquf; foilun vB“ matviyi, makshuf; failun vB“ maxbuni matviyi makshuf; mafulu vB“ marfu; fo vB“ majdu; fa vB“ manhur.

Va faulunning zihofoti oltidurur, furui ham olti. Ammo zihofoti: 1) "Qabz vB“ faulunda faulu bo'lur, "lom zammi birla. 2) "Qasr vB“ faulunda faul bo'lur, "lom sukuni bila. 3) "Hafz vB“ faulunda fau bo'lur, faul aning o'rnig'a qo'yarlar. 4) "Salm vB“ faulunda "fo isqotidur, ulun qolur; falun aning o'rnig'a qo'yarlar. 5) "Sarm vB“B : faulunda "fo va "nun isqotidur, ulu qolur, falu aning o'rnig'a qo'yarlar. 6) "Batar vB“ faulunda vatadi majmu isqotidur, lun qolur, fa aning o'rnig'a qo'yarlar. Ammo aning furui: faulu vB“ maqbus; faulu vB“ maqsur; faul vB“ mahzuf; falun vB“ aslam; falu vB“ asram; fa vB“ abtar.

Fasl. Chun avzon va bazi zihofot furuikim, muhtojun ilayh edi, bilindi. Emdi bilkim, buhureki bazining takrori va bazining tarkibi bazi bila hosil bo'lur, o'n to'qquzdur, bazi arabqa maxsus va bazi ajamqa maxsus va bazi mushtarak va turk shuarosig'a millati istimoldin hech qaysi bu vaqtqa degincha maxsus emas ermish va muloyim tablig' nozimlar har bahr va vaznda kayfa mattafaq nazm aytur ermishlar va aruz qoida va zobitasidin bevuqf ermishlar, to bu vaqtda Tengri inoyatidin turk tili bila sher ajam shuarosig'a maxsus buhur va avzon dag'i nazm silkig'a kirdi.

Ammo buhur asomisi: tavil, madid, basit, vofir, komil, hajaz, rajaz, ramal, munsarih, muzori, muqtazab, mujtass, sari, jadid, qariyb, xafif, mushokil, mutaqorib, mutadorik.

Ammo tavil va madid va basit binosi ikki muxtalif juzvg'adur, biri xumosiy va biri suboiy.

Tavil ajzosi ikki qatla: "faulun mafoiylun (faulun mafoiylun)dur, andoqkim bayt:

Desam orazu zulfung ul o'tdur, tutundur bu,  
Der ondin sanga kuymak, bu birdur qaro qayg'u.  
"Foilotun foilundur, andoqkim,  
bayt:

Chehradin burqa ochib o'tqa kuydurdung mani,  
Chun kul o'ldi paykarim, ko'kka sovurdung mani.  
Va basit ajzosi ikki qatla: "mustafilun foilun mustafilun foilundur, andoqkim,  
bayt:

Ishqing meni tunu kun majnunu zor aylamish,  
Ko'nglumni zoru hazin, jismim nizor aylamish.  
Vofir va komil binosi subonyotg'adur: murakkab besh mutaharrik va ikki sokindin. Vofir ajzosi musaddasda olti qatla "mafoilatun, andoqkim,  
bayt:

Na furqat erur sensizin o'rtanur yurakim,  
Ne bo'lg'ay agar manga guzar aylasang, mirakim.  
Va komil ajzosi ham musaddasda olti qatla "mutafoilundur, andoqkim,  
bayt:

Ne balo emish sening ul xirom ila qomatiig,  
Gahi surating, gahi noz birla iqomating.  
Va ajam shuarosig'a bu besh bihordakim, mazkur bo'ldi, nazm oz voqe bo'lmish bo'lg'ay.  
Ammo hajaz va rajaz va ramal binosi tavil va madid va basitning suboiyotig'adur. Hazaji musammani solimda sekkiz qatla "mafoiylundur, va rajaz ajzosi sakkiz qatla "mustafilundur va ramal ajzosi sakkiz qatla "foilotundur. Va bu bahrni bir doirag'a qo'yubdurlar va ul doirani "Mutalifa debdurlar. Va ul bu surat bila durur:

Munsarih va muzori va muqtazab va mujtass va sari va jadid va qariyb va xafif va mushokil binosi suboiyotqadurki, anda ixtilofdur, salimlarin bir doirada jam qilmaydurlar. Ammo munsarishi matviy va muzorii matviy va makfuf va muqtazabi matviy va mujtassi makfuf va maxbunniki, musammanul-ajzodurlar, bir doirag'a qo'yub, ul doirani "Muxtalifa debdurlar. Bu surat biladur:

Va sarii matviy va jadidi maxbun va maqbus va qariybi makfuf va matviy va xafifi difis maxbun va maqbus va mushokili makfufu maqsurki musaddasul-ajzodurlar, bir doirag'a qo'yub, ul doirani "Mun-tazia atabdurlar. Bu surat biladur:

This is not registered version of TotalDocConverter

Va muta'qorib va mutadorik ajzosi xulosiyotqadurki, murakkab uch mutaharrik va ikki sokindindurlar. Mutaqorib ajzosi sekkiz qatla "fao'lun va mutadorik ajzosi sekkiz qatla "failun va bu ikki bahrni bir doirada qo'yub, otin "Muttafiqa debdurlar. Bu surat biladur:

Agar munsarib va muzori va muqtazab va mujtass baxrig'a zihofot yo'l berib, musamman qilib, bir doira qo'yubdurlar va sari va jadid va qariyb va xafif va mushokil bahrig'a dag'i zihofot doxil qilib, yana bir doira qo'yubdurlar. Ammo bularning soliminiki, anga hech zihof kirmamish bo'lg'ay, hech doiraga tartib bila zabt qilmaydurlar.

Bu mazkur bo'lg'an to'qquz asl bahrning soliminiki, zihofot duxulidin salomat qolmish bo'lg'aylar, bir doirai azimada jam qilib, har birining o'rnig'a alohida misol kelturub, to'qquztasini yana bir misradin ham istixroj qilib, ul "Doirai mujtamia deyildi va bu doira rasmi zamon zurafosidin bazining xayoliga kelib erdi, ammo faqir anga tartib berdim va ul bu nav surat biladur, hokazo:

Va komil bahri bila vofir bahrida chun nazm kam voqi bo'lubdur, agar solim va matbu bahrlardur, ammo doirasig'a oz taarruz qilibdurlar, ul ikki bahrg'a dag'i doira qo'yuldi va aning otin "Doirai muxtalita deyildi, bu surat biladur:

Ammo tavil va madid va basit bahri arab shuarosining maxsusidur, alar aruzlarida doirag'a kiyurubdurlar va ajam shuarosi anga mashg'ul bo'lmaydurlar, alarni dag'i bir doirag'a kiyurub, bu muxtasarg'a doxil qilildikim, ul doiradin oriy bo'lmag'ay va ani "Doirai mushtabiqa debdurlar, bu surat biladur:

Fasl. Sher taqtii iborat andindurkim, bayt alfozini bir-biridin ayirg'aylar, ul navkim, baytning har miqdori teng tushgay ul bihorning afoiyolidin birigakim, ul bayt bahrda voqidur va tariqi budurkim, mulohaza harakatning nafsiga voqi bo'lg'ay, yo'qkim, ahvolig'aki, ul fatha va zamma va kasradur va malfuz etibor qilg'ay, yo'qki maktub va har harfki lafzda kelgay, agarchi kitobatda bo'lmag'ay, taqtida hisobg'a kirgay, nechukkim, mushaddad huruf va "alifdekki, "hamza ishboidin hosil bo'lur, andoqkim, misra:

Ketti ulkim, sendin orom istagayman, ey ko'ngul.

Taqtii: Ketti ulkim вЂ“ foilotun вЂ“ sendin orom вЂ“ foilotun вЂ“ istagaymen, foilotun вЂ“ ey ko'ngul вЂ“ foilun вЂ“ kim mulohaza qililsa bu misrada o'n to'rt harfi taqti qilurda xorij bo'lur. Va ul "yolarkim, xastaye va bastaye va yoraye va ovoraye va yonaye lafzidek tankir va sifat holida zohir bo'lur, taqti chog'i doxil qilurlar, andoqkim, bayt:

Xastayekim, bastai ul zulf erur,  
Uyla yo'q devonai farzonaye.